

Jan Kuhanen ja Kalle Kananoja

Afrikan historian tutkijatapaaminen

Helsingin yliopiston Tutkijakollegiumissa 16.12.2016 järjestetty tutkijatapaaminen keräsi yhteen pienen joukon Afrikan historiaan perehtyneitä tutkijoita ympäri Suomen ja aina ulkomaita myöten. Tapaamisen tarkoituksena oli kartoittaa Afrikan historian tutkimuksen kehitystä Suomessa sekä hahmottaa nykypäivän tilannetta.

Tapaamisen aluksi professorit Juhani Koponen (HY) ja Harri Siiskonen (UEF) muistelivat puheenvuoroissaan Afrikan historian tutkimuksen alkuvaiheita. Mittavan uran Helsingin yliopiston Kehitysmaatutkimuksen laitoksella tehnyt Koponen, joka afrikanistin sijaan määrittelee itsensä ”historiantutkijaksi, joka tutkii Tansanian historiaa”, katsoi Afrikka-kiinnostuksen Suomessa heränneen 1960-luvulla dekolonisaation ja yleisen kehitysajattelun nousun myötä. Suomen kehitysavun käynnistyminen samalla vuosikymmenellä lisäsi tiedon tarvetta kolmannen maailman maista. Koponen työskentelikin journalistina ennen ryhtymistään akateemiselle uralle. Koposen tärkeimmät julkaisut Afrikan historian saralla olivat kansainväliselle tutkijayhteisölle suunnattuja – ja edelleen erittäin arvostettuja ja

siteerattuja – syväluotauksia saksalaiseen kolonialismiin ja kehityskäsityksiin Itä-Afrikassa.¹

Koposen mukaan yhtenä alkusysäyksenä Afrikan historian tutkimukselle Suomessa toimi Matti Peltolan *Suomen Lähetysseuran Afrikan lähetystyön historia* (1958), mutta varsinainen Afrikkaa koskeva akateeminen historiantutkimus pääsi vauhtiin vasta 1970-luvulla muutamien innokkaiden tutkijoiden toimesta. Koponen aloitti oman Afrikan tutkijan uransa vuonna 1974, samoihin aikoihin Eero Kuparisen (Turku), Martti Eiirolan (Oulu) sekä Olli Kaikkosen, Seppo Rytkösen, ja Seppo Sivosen (Joensuu) kanssa. Seuraavalla vuosikymmenellä Afrikan historian tutkimus laajeni Olli Kaikkosen mukana myös Jyväskylään. Alueellisesti tutkimus painottui vahvasti Itä-Afrikkaan ja Namibiaan, kunnes Tuomo Melasuo (Tampere) ja sittemmin Pekka Masonen (Tampere) laajensivat 1980-luvulla tutkimusta myös Pohjois-Afrikan ja islamilaisen Afrikan suuntaan. 1990-luvulta lähtien Länsi-Afrikan historian tutkimusta on tehty kasvavassa määrin Helsingin yliopistossa ja Åbo Akademiassa Risto Marjomaan ja Holger Weussin johdolla.²

Suomalaisen akateemisen Afrikan historian tutkimuksen alkukoti sijaitsee Joensuussa. Professori Harri Siiskonen keskittyi puheenvuoroissaan muistelevaan tutkimuksen alkuvaiheita kyseisessä opinahjossa 1970-luvun alusta lähtien. Afrikan historia otettiin tuolloin uutena ja mielenkiintoisena aihealueena yhdeksi historian laitoksen ”painoalaksi.” Taustalla vaikuttivat Joen-

---

FT **Jan Kuhanen** on Afrikan historian dosentti Itä-Suomen yliopistossa. Sähköposti: jan.kuhanen@uef.fi.

FT **Kalle Kananoja** on vapaa historiantutkija. Sähköposti: kalle.kananoja@helsinki.fi.

suun yliopiston silloisen rehtorin Heikki Kirkisen sekä Risto Kainulaisen, alias Isä Ambrosiuksen, ennakkoluulottomuus, tuki ja into uuden kokeilemiseen. Erityisesti Oxfordissa opiskelleen Ambrosiuksen vaikutus oli tässä suhteessa merkittävä. Ambrosiuksen omistauduttua uskonnolliselle elämälle Afrikan historian tutkimuksen tulevaisuus Joensuussa jäi 1970-luvun loppupuolella Olli Kaikkosen, Seppo Rytkösen ja Seppo Sivosen harteille. Toistaiseksi ainut suomenkielinen Afrikan historian yleisesitys vuodelta 1989 on näiden herrojen nimissä.³ Vuosikymmen sitä ennen oli kuitenkin ilmestynyt Seppo Rytkösen toimittama kirjanen Afrikan historiaa, jonka seitsemässä luvussa tarkasteltiin muun muassa kolonialismia, taloudellisia muutoksia, koulutuskysymyksiä ja lähetystyötä. Julkaisun kunnianhimoisena tavoitteena oli palvella Afrikan historian opetusta peruskoulussa ja lukiossa. Taustalla oli valtioneuvoston asettaman kehitysyhteistyökomitean mietintö, jossa painotettiin kehitysmaatietouden jakamisen tärkeyttä Suomen koululaitoksessa. Yliopistojen tehtäväksi puolestaan asetettiin opettajien täydennyskoulutuksen järjestäminen tältä osin.⁴

Joensuuhun hankittiin mittava Itä-Afrikan siirtomaa-aikaa käsittelevä mikrofilmiaineisto, joka on toiminut useiden, myös väitöskirjatoimien, opinnäytteiden lähdemateriaalina.⁵ Itä-Afrikan ohella toiseksi maantieteelliseksi painopiste-

alueeksi muodostui Namibia, jonka 1980-luvun itsenäistymistaistelu Etelä-Afrikasta sai paljon huomiota myös Suomessa. Rytkösen, Eirolan ja Siiskosen aloitteesta aloitettiin 1980-luvun puolivälissä Suomen Lähetysseuran asiakirjojen ja arkistojen mikrofilmaus, jolle rahoitusta saatiin Ulkoasiainministeriöstä. Toinen mittava aineistoprojekti käynnistyi 1990-luvulla Pohjois-Namibiassa, jonka aikana Ambomaan luterilaisten seurakuntien kirkonkirjat mikrofilmaattiin tutkimuskäyttöön. Suomen Lähetysseuran arkiston ja seurakuntien kirkonkirja-aineiston pohjalta on tehty useita väitöskirjoja sekä muita kansainvälisiä julkaisuja.⁶

Sekä Koponen että Siiskonen korostivat Pohjoismaisen Afrikkainstituutin (*Nordiska Afrikainstitutet*) merkitystä suomalaisen Afrikan historian tutkimuksen kehityksessä. Uppsalassa sijaitseva instituutti tarjosi suomalaisille tutkijoille ja opiskelijoille pohjoismaalaisia ja kansainvälisiä kontakteja, sekä mittavan kirjaston erinäisine kokoelmineen. Instituutin tutkimusstipendejä on hyödynnetty vuosikymmenten varrella ahkerasti.

Menneiden muistelun jälkeen ohjelmassa oli pienimuotoinen katsaus Afrikan historian moninaiseen tutkimuskenttään suomalaisen nykytutkimuksen kautta. Ääneen pääsivät Antti Erkkilä (UEF), Kari Miettinen (UEF), Stefan Norrgård (ÅA), Kaarle Wirta (Leiden), Emil Kaukonen (ÅA) ja Kaisa Harju (OY). Esitelmien aihepiirit vaihteli-

-
1. Juhani Koponen, *People and Production in Late Precolonial Tanzania. History and Structures*. SHS 1988; Juhani Koponen, *Development for exploitation. German colonial policies in Mainland Tanzania, 1884–1914*. SHS 1994.
  2. Martti Eirola, *The Cultural and Social Change in Ovamboland 1870–1915*. Joensuun korkeakoulu 1983; Martti Eirola, *The Ovambogefahr. The Ovamboland Reservation in the Making. Political Responses of the Kingdom of Ondonga to the German Colonial Power 1884–1910*. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys 1992; Eero Kuparinen, *An African Alternative. Nordic Migration to South Africa, 1815–1914*. SHS 1991; Seppo Sivonen, *White-Collar or Hoe Handle? African education under British colonial policy 1920–1945*. SHS 1995; Tuomo Melasuo, *Algerian poliittinen kehitys 1800-luvulta vapautussotaan 1954*. Rauhan- ja konfliktintutkimuskeskus 1999; Pekka Masonen, *The Negroland Revisited. Discovery and Invention of the Sudanese Middle Ages*. Suomalainen tiedeakatemia 2000; Risto Marjomaa, *War on the Savannah. The Military Collapse of the Sokoto Caliphate under the Invasion of the British Empire 1897–1903*. Suomalainen tiedeakatemia 1998; Holger Weiss, *Banga-Banga. Stress und Krisen im Hausaland (Nord-Nigeria) im 19. Jahrhundert*. Lit Verlag 1995; Holger Weiss, *Babban yunwa. Hunger und Gesellschaft in Nord-Nigeria und den Nachbarregionen in der frühen Kolonialzeit: unter besonderer Berücksichtigung der späten vorkolonialen Verhältnisse und der Einwirkung der Kolonialmächte*. SHS 1997.
  3. Olli Kaikkonen, Seppo Rytkönen & Seppo Sivonen, *Afrikan historia*. Gaudeamus 1989.
  4. Seppo Rytkönen (toim.) *Afrikan historiaa*. Joensuun korkeakoulu 1989, 3.
  5. Jan Kuhanen, *Poverty, Health and Reproduction in Early Colonial Uganda*. Joensuun yliopisto 2005.
  6. Harri Siiskonen, *Trade and Socioeconomic Change in Ovamboland, 1850–1906*. SHS 1990; Minna Saarelma-Maunumaa, *Edhina ekogidho – Names as Links. The Encounter between African and European Anthroponymic Systems among the Ambo People in Namibia*. Helsingin yliopisto 2003; Kari Miettinen, *On the Way to Whiteness. Christianization, Conflict and Change in Colonial Ovamboland, 1910–1965*. SKS 2005; Riikka Shemeikka, *Fertility in Namibia. Changes in Fertility Levels in North-Central Namibia 1960–2001. Including an Assessment of the Impact of HIV*. Population Research Institute 2006.

vat ympäristön- ja ilmastomuutoksesta miehiisyyteen ja maanpakolaisuuteen, eurooppalaisesta yrittäjyydestä ja Länsi-Afrikan 1600-luvun kaupasta ruotsalaisten edesottamuksiin Marokossa 1700- ja 1800-luvuilla aina Suomen ja Somalian väliseen kehitysyhteistyöhankkeeseen 1980-luvulla. Esitelmien pohjalta oli havaittavissa, että Afrikan historian tutkimus Suomessa on tänä päivänä aihepiireiltään rikasta ja moniulotteista, kansainväliset kriteerit täyttävää tutkimusta.

Tapahtuman loppukeskustelussa, jossa panelisteina olivat Oswald Masebo (Dar es Salaamin yliopisto, Tansania), Markku Hokkanen (OY), Leila Koivunen (TY) ja Holger Weiss (ÅA), pohdittiin Afrikan historian tulevaisuutta Suomessa. Vaikka Afrikan historian tutkijoita on useammassa yliopistossa, käynnissä olevat tutkimushankkeet ovat pitkälti henkilökohtaisia ja yksittäisten tutkijoiden sitoutumisen varassa. Pienessä maassa temaattisesti tai maantieteellisesti keskittyneiden hankkeiden toteuttaminen luo kuitenkin synergiaetuja, joita henkilökohtaisissa projekteissa ei aina saavuteta. Laajempi kysymys kuitenkin lienee, onko pienessä maassa järkevää tai edes mahdollista ylläpitää historiantutkimuksen marginaaleihin sijoitettavaa Afrikan historiaa. Panelistien näkemys oli, että Afrikan historian kytkeminen laajempaan globaalihistorian kent-

tään tekee tutkimussuuntauksen laajemmin ymmärrettäväksi ja perusteltavaksi.

Suomalaisten tutkijoiden on myös ylläpidettävä ja luotava aktiivisesti tutkimusverkostoja Afrikassa ja afrikkalaisten tutkijoiden kanssa. Oswald Masebo korosti afrikkalaisten oikeutta omaan historiaansa ja heidän huomioimistaan historiankirjoituksen kohdeyleisönä. Tätä tavoitetta esimerkiksi *Nordic Journal of African Studies* on palvellut jo yli vuosikymmenen ajan ilmestymällä vapaana verkkojulkaisuna. Lisäksi loppukeskustelussa sivuttiin potentiaalisia tutkimusaiheita, joiden esiin nostamisessa suomalaisilla tutkijoilla voisi olla merkittävä rooli. Tärkeä, vähälle huomiolle jäänyt aihe on esimerkiksi eikoloniaalisten toimijoiden rooli siirtomaa-ajan Afrikassa. Maantieteellisen sijaintimme puolesta suomalaisilla tutkijoilla voisi olla paljon annettavaa myös Neuvostoliiton toimien valottamisessa Afrikassa kylmän sodan aikana. Yhtä tärkeää on kuitenkin ylläpitää ja vahvistaa osaamista, joita historianlaitoksilla on jo luotu esimerkiksi Afrikan terveys- ja ilmastohistorian sekä atlanttisen Afrikan historian aloilla. Muussa tapauksessa heitämme hukkaan suurella vaivalla hankittua tietotaitoa ja osaamista, millä olisi paljon annettavaa Afrikan menneisyyden arvoitusten selvittämisessä.